

www.forumhistoriae.sk

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

© 2022 The Author(s)
© 2022 Institute of History,
Slovak Academy of Sciences

Uhorská trestnoprávna dogmatika v dobe osvietenstva – pohľad na evolučné zmeny trestného práva hmotného v diele Štefana Husztyho

Adriana Švecová

Keywords

criminal law, criminal law dogmatics, Kingdom of Hungary, Stephan (István) Huszty, crimes, Enlightenment

DOI

10.31577/forhist.2022.16.2.8

Author

Adriana Švecová
Katedra dejín práva
Právnická fakulta Trnavskej univerzity
Kollárova 10
918 43 Trnava
Slovak Republic
Email: adriana.svecova@truni.sk
ORCID: 0000-0002-8502-1139

Cite

ŠVECOVÁ, Adriana. Uhorská trestnoprávna dogmatika v dobe osvietenstva – pohľad na evolučné zmeny trestného práva hmotného v diele Štefana Husztyho. In *Forum Historiae*, 2022, vol. 16, no. 2, pp. 99–121, doi: 10.31577/forhist.2022.16.2.8

Abstract

ŠVECOVÁ, Adriana. Criminal Law Dogmatics in Hungarian Substantive Law and the Criminal Law Theory of Stephan Huszty.

The developing science of criminal law in the Early Modern period in the Kingdom of Hungary, like elsewhere in Europe, produced few synthesizing works and manuals dedicated to the amendment of substantive and procedural criminal law of the time and its theoretical-dogmatic basis. All the while, Beccarian ideas of modernizing the science of criminal law resounded throughout Europe. One of the leading experts on Hungarian law in its complexity was Eger professor of law Stephan Huszty, who regarded the order of established estates as well as several traditional medieval legal concepts and institutions of punishment. The current study provides an overview of his concept of substantive Hungarian criminal law dogmatics based on the typified and standardized institutes, doctrines, principles, constructs and criminal law procedures previously constituted in the Middle Ages, which drew from the common European—in the case of the Kingdom of Hungary, particularly the German—legal tradition. These were normatively accepted and reflected in the basic sources of Hungarian criminal law. In addition to customary law, the primary source of Hungarian feudal law was the written, customary-law collection of the *Tripartitum* as well as the rigid, uncodified legislation and judicial practice, which lasted practically until the revolution of 1848.

Uhorskí zákonodarcovia už od konca stredoveku na viacerých snemoch rokovali o vytvorení jednotnej zbierky zákonov, ktorá mala systematizovať najmä šľachtické (krajinské) obyčajové právo. V počiatočnej fáze tvorby trestnoprávnej politiky konca stredoveku a začiatku novoveku uhorskí panovníci chceli posilniť verejnú bezpečnosť a právnu istotu, a to okrem iného i prostredníctvom kodifikácie¹ celého korpusu vtedajšieho uhorského práva. Vytvorením *Tripartita* (1514)² Štefanom Werbőczym sa tento plán čiastočne podarilo naplniť.

Tripartitum obsahlo nosný právny základ uhorského obyčajového práva, teda aj vtedajšieho trestného a procesného práva, nanešťastie pre trestné právo vonkoncom nie vyčerpávajúco ani systematicky,

Štúdia je výsledkom riešenia projektu VEGA č. 1/0018/19 Renesancia zabudnutých a znovu obnovených inštitútov dedičského práva na Slovensku.

- 1 Pojem kodifikácie v modernom zmysle slova nie je vhodné pri týchto plánoch alebo aj schválených legislatívnych počinoch používať. Právna história hovorí o kvázi kodifikačných dielach, ktorým chýbajú najmä atribúty systematickosti, vnútornej logiky a komplexnosti právnej úpravy.
- 2 Ďalej uvádzané tiež skratkou: Trip.

keďže upravilo len čiastkovo niektoré skutkové podstaty, inštitúty a zásady trestného (hmotného) a procesného práva.³ Výberovo z neho možno spomenúť viaceré články, ktoré niesli trestnoprávny alebo procesnoprávny obsah⁴: na prvom mieste Trip. I./čl. 14 definoval najzávažnejšie skutkové podstaty vlastizrady, v súdobom pomenovaní označené ako skutky nevernosti (*nota infidelitatis*), ktoré následne precizovali ešte zák. čl. 9, 10, 11 a 12/1723. V jeho druhej časti viaceré články obsiahli najmä procesné ustanovenia na rôznych stupňoch všeobecných súdov – napr. II./čl. 39, 51 a 52 a tretia časť *Tripartita* tiež reflektovali trestnoprávnu úpravu, napr. III./čl. 5 (o inštitúte homagia), čl. 20 (o trestaní verejných zločincov), čl. 21 a 22 (o inštitúte nutnej obrany), ako aj články čl. 26, 28, 32, 33, 34, 35. Tripartitná úprava vychádzala, tak ako aj trestné právo ostatnej Európy, z diferenciácie trestných činov podľa ich trestov, a nie podľa dnes preferovaných skutkových podstatí a chránených záujmov spoločnosti. S ohľadom na kategorizáciu trestných činov a obzvlášť pri pohľade na systém trestov je nepochybné, že *Tripartitum* bolo pod výrazným vplyvom prevažujúcej dobovej teórie zstrašovania, represie a obrany záujmov panovníka a privilegovaných stavov, pričom boli častokrát súdnou praxou prehnane interpretované v drakonickej a veľmi individuálne (kazuisticky) aplikovanej trestnoprávnej praxi.⁵

Pri pohľade na habsburskú trestnoprávnu legislatívu, určenú pre Uhorsko od *Tripartita* do nástupu posledného osvietenského panovníka Leopolda II., možno konštatovať programovo kontinuálnu snahu o právnu reglementáciu trestnoprávných otázok a eminentný záujem o prijatie potrebného prvého novovekého trestného kódexu v Uhorsku. V rámci celej habsburskej ríše boli snahy o prijatie jedného kódexu pre všetky dedičné krajiny a panstvá, v ktorých vládli stredoeurópski Habsburgovci, prípadne o oficiálne rozšírenie existujúcich nemeckých kódexov.⁶

3 FINKEY, Ferenc. *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest : Politzer, 1902, s. 51; MEZEY, Barna. Büntetőjogi töredékek a Hármaskönyvben. In MATHÉ, Gábor – ZLINSZKY, János (eds.) *Degré Alajos emlékkönyv*. Budapest : Unió, 1995, s. 161; MEZEY, Barna. Vom consuetudo zum Gesetzesrecht. In MATHÉ, Gábor – ZLINSZKY, János (eds.) *Die Elemente der ungarischen Verfassungsentwicklung. Studien zum Millennium*. Budapest : ELTE, 2000, s. 21; MEZEY, Barna. Der Verfasser eines ungarischen Rechtsbuches aus dem 16. Jahrhundert: István Werbőczy. In HAMZA, Gábor (ed.) *Tanulmányok Werbőczy Istvánról / Studien über István Werbőczy*. Budapest : Professzorok Háza, 2001, s. 99.

4 Vo feudalizme ešte nemôžeme rozlišovať medzi procesnými pravidlami trestného a civilného (občianskeho) procesu, ktoré priniesla až doba moderny v druhej polovici 19. storočia, no postupne už v neskorom novoveku sa vyskytujú isté rozdielne prístupy a špecifické procesné postupy, uplatňované pri trestnom konaní a súdnictve.

5 Pozri FINKEY 1902, s. 50.

6 Podrobnejšie pozri napr. BATÓ, Szilvia. Österreichische Wirkungen in der ungarischen Strafrechtswissenschaft vor 1848 am Beispiel der Straftaten gegen das Leben. In BADÓ, Attila – DETLEV, W. Belling – BÓKA, János – MEZEI, Péter (eds.) *Internationale Konferenz zum zehnjährigen Bestehen des Instituts für Rechtsvergleichung der Universität Szeged*. Postdam : Universitätsverlag Postdam, 2014, s. 71-90; BATÓ, Szilvia. Ein Überblick über die ungarische Strafrechtswissenschaft bis zum Jahre 1948. In SINN, Arndt – GROPP, Walter – NAGY, Ferenc (eds.) *Grenzen der Vorverlagerung in einem Tatstrafrecht. Eine rechtsvergleichende Analyse am Beispiel der deutschen und ungarischen Strafrechts*. (Ed. Schriften des Zentrum für europäische und internationale Strafrechtsstudien 1) Osnabrück : V&R unipress Universitätsverlag, 2011, s. 41-52; KAJTÁR, István. Rechts- und Gerichtspraxis in Ungarn 1840 – 1844. Tradition und Transfer. In POKROVAC, Zoran (ed.) *Rechtsprechung in Osteuropa. Studien zum 19. und frühen 20. Jahrhundert*. Frankfurt/M : Vittorio Klostermann, 2012, s. 173-232, 189-191.

Práve z pohľadu historickej prameňovedy uhorského trestného práva možno podčiarknuť ako najdôležitejší vplyv nemeckého právneho okruhu, t.j. trestného práva nemecky hovoriacich krajín: Svätej rímskej ríše a od 13. storočia Habsburgovcami ovládaných rakúskych dedičných krajín. Tento vplyv sa len znásobil po bitke pri Moháči a nástupe Habsburgovcov na uhorský trón.⁷ Právu inšpiráciu nachádzala uhorská trestná prax a formujúca sa trestnoprávna veda i v nemeckých vzoroch, najmä vo formuláciách jednotlivých deliktov a trestov za ne, vrátane trestno-procesných pravidiel. Príslušná trestnoprávna úprava získala v novovekej, osobitne v strednej a nemecky hovoriacej Európe, povahu písaného práva v prvých trestných kódexoch. Z nich spomeňme najmä kódex Karola V. *Constitutio Criminalis Carolina* známy pod označením *Karolina* (1532), kódex Ferdinanda III. *Constitutio Criminalis Ferdinanda* – tzv. *Ferdinanda* (1656) alebo kódex Jozefa I. *Constitutio Criminalis Josephina* – *Jozefina* (1707 – 1708).

Vplyv nemeckého, resp. nemecky písaného trestného práva vidno v zásadnom počine novovekého trestného práva ostrihomského arcibiskupa L. Kollonicha, ktorý nechal v roku 1687 súkromne vyhotoviť preklad nemeckej trestnoprávnej zbierky *Ferdinanda* do latinčiny (pod názvom *Forma processus iudicii criminalis seu Praxis Criminalis*). Toto dielo sa vžilo v uhorskej praxi pod skráteným názvom *Praxis Criminalis* a zároveň sa včlenilo do prvej uhorskej súkromnej zbierky práva *Corpus iuris Hungarici* (CIH) hneď v počiatočnom roku jej vydania (1696).⁸ Ako tvrdia G. Béli a I. Kajtár, preklad *Ferdinandy* sa nestal uhorským zákonom, ale jeho obsah bol zverejnený v rámci celej monarchie, keďže bol zaradený do CIH. Od prelomu 17. a 18. storočia sa praktizoval ako rešpektovaný, aj keď neoficiálny a sekundárny prameň práva.⁹ Súdny pluralitne využívali rôznorodé pramene trestného práva, medzi ktoré sa radí už spomenutá súkromná zbierka uhorských zákonov a ďalších prameňov CIH vrátane *Tripartita* a *Praxis criminalis*, ďalej v Uhorsku aj v zahraničí

7 K tomu pozri početné práce v uhorskej a maďarskej právnej literatúre, napr. FINKEY 1902, s. 62; o Carpuzovi PAULER, Tivadar. *Büntetőjogtan. I. Kötet. Bevezetés. Anyagi Büntetőjog. Általános Rész.* Pest : Pfeifer Ferdinánd, 1869, s. 25-26; BALOGH, Jenő. *A büntető perjog tankönyve. Első füzet.* Budapest : Grill Károly, 1906, s. 53, 86; FINKEY, Ferenc. *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914.* Sárospatak : Jogászok a Kultúraért alapítvány, 2000, s. 33-34; PALUGYAY, Imre. *Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírása.* Pest : Heckenast Gusztáv, 1853, s. 197; FAYER, László. *A magyar büntetőjog kézikönyve I. kötet.* Budapest : Franklin, 1905, s. 33; MÁRKUS, Dezső (ed.) *Magyar Jogi Lexikon. II. kötet (Bíró–Dézsmá).* Budapest : Pallas, 1899, s. 500; BALOGH, Elemér. Előszó. In BALOGH, Elemér – HOMOKI-NAGY, Mária (eds.) *Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész./ Drei Szegediner Rechtshistoriker. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján.* Szeged : Iurisperitus Kiadó, 2017, s. 9; BÓNIS, György. *A magyar feudális és burzsoá magánjog és büntetőjog elemei.* In *Levéltári Szakmai Továbbképzés (Felsőfok)*, 1959, roč. 12, s. 47; ECKHART, Ferenc. *Magyar alkotmány- és jogtörténet.* Budapest : Politzer Zsigmond és Fia, 1946, s. 386; BALOGH, Elemér. Deák Ferenc és az anyagi büntetőjog kodifikációja. In MOLNÁR, András (ed.) *A Batthyány-kormány igazságügyminisztere.* Zalaegerszeg : Zala Megyei Levéltár, 1998, s. 129; KÁLLAY, István. *Úriszéki bíráskodás a XVIII. – XIX. században.* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1985, s. 200.

8 BALOGH, Elemér. Die ungarische Strafrechtskodifikation im 19. Jahrhundert. Band 12. In VORMBAUM, Thomas (ed.) *Rechtsgeschichte und Rechtsgeschehen.* Berlin et. al. : LIT Verlag, 2009, s. 3.

9 BÉLI, Gábor – KAJTÁR, István. Az osztrák(-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században (a Praxis criminális). In *Dolgozatok az állam – és jogtudományok köréből*, 1988, roč. 19, s. 34.

rozšírená práca uznávaného saského autora Benedikta Carpzova *Practicae novae imperialis Saxonicae rerum criminalium* (Frankfurt, 1677),¹⁰ veľmi rešpektované procesnoprávne kompendium *Directio methodica* od Jána Kitoniča (Kithonich, Kitonić)¹¹ (Trnava, 1619), či všeobecne prijatý neprávny prameň Biblie, zachovávajúc pritom pôvodného ducha trestného práva.¹²

Habsburská legislatíva nasledujúcich storočí novoveku nepredstavovala pre Uhorsko zásadnejší prelom vo vývoji trestného práva. V legislatívnej úprave boli naďalej platné ešte i viaceré kráľovské dekréty z obdobia stredoveku (napr. Žigmunda Luxemburského: zák. čl. 9/1405, Mateja I.: zák. čl. 67/1486 alebo Vladislava Jagelonského: zák. čl. 19/1495 a 9/1514). Jednotliví panovníci v závislosti od potreby sporadicky novelizovali už existujúce právne úpravy o trestných činoch v rozsahu jedného alebo dvoch trestných činov a menej potom legislatívne formulovali nové trestné činy.¹³ Povinnosť trestať napríklad určovali zák. čl. 49 a 50/1548, zák. čl. 16/1569, zák. čl. 2/1608, zák. čl. 60/1638, zák. čl. 38 a 43/1655, zák. čl. 17/1659, zák. čl. 14/1687, zák. čl. 9, 10, 11, 12/1723.

Spoločensky reflektovaná idea novovekej kodifikácie trestného práva nadobudla v priebehu 18. storočia konkrétnejšie podoby v aktivitách viedenského dvora, keď nastupujúca éra osvietenských panovníkov mala na zreteli už extenzívne sa rozširujúcu modernistickú myšlienku legalizovať a disciplinovať všetky dovtedy poznané a trestané protiprávne činy, sformovať a normovať ich do jednotného, kodifikovaného zákona a objektívne tak posilniť postavenie zákona ako prameňa objektívneho práva a jeho diferenciacie na jednotlivé odvetvia v rámci vtedy sa presadzujúceho rímsko-právneho členenia na jednotlivé právne odvetvia verejného a súkromného práva. Trestné právo sa v tomto období definitívne oddelilo z rodiny univerzálneho *iuris* (v uhorských pomeroch označované ako *ius civile* – čiže právo všetkých obyvateľov Uhorska, diferencovaných len v medziach stavovského partikularizmu) a pričlenilo sa k odvetviám verejného práva pre výraznejšie vzrastajúci vplyv štátu na elimináciu kriminálneho správania sa jednotlivca. Tieto kodifikačné tendencie

10 O bezprostrednom a priamom používaní a citovaní Carpzovej práce v uhorskej súdnej praxi mesta Debrecín v polovici 18. storočia pozri štúdiu A. Biczóa, ktorá odкрýva zatiaľ málo preskúmané možnosti, súvislosti a korelácie uhorskej novovekej trestnoprávnej vedy a praxe k rôznym zahraničným (opätovne znovu nemeckým) zdrojom: BICZÓ, András. Benedikt Carpzov's Influence on the 18th Century Criminal Practice in Hungary – Analysis of a Legal Case from Debrecen. In *Journal on European History of Law*, 2021, roč. 12, č. 2, s. 169-180.

11 KITHONICH, Joannes. *Directio methodica processus iudicarii iuris consuetudinarii incltyi Regni Hungariae*. Tyrnavie 1619. Jeho preklad s komentárom k uhorskému procesnému právu pozri: GÁBRIS, Tomáš. *Directio methodica v dejinách uhorského procesného práva*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019.

12 BÉLI – KAJTÁR 1988, s. 29. Na okraj dopĺňam, že výskum trestnoprávnej praxe novovekého Pezinka a Modry odkryl veľmi bežné využívanie *Ferdinandey* na začiatku 18. storočia, pozri napr. DUCHOŇOVÁ, Diana – DUCHOŇ, Michal. *Zločin v meste. Kriminalita a každodennosť v ranonovovekom Pezinku*. Bratislava : Pro Historia; Historický ústav SAV, 2014, s. 49. Pozri tiež SZEGHYOVÁ, Blanka. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava : Veda, 2016; PAPÁČ, Richard. *Malefitz. Ako sa súdilo a trestalo v Košiciach v 16. storočí*. Košice : Dana Kušnírová; Historické, 2019. Výskum Liptovskej stolice doložil v sedriálnej súdnej praxi používanie viacerých nemeckých zdrojov, aj Carpzovej *Praxis Criminalis*; podrobnejšie: NEMEC, Miroslav. *Od zločinu k trestu. Vývoj stoličného súdnictva na Liptove v 18. storočí*. Ružomberok : Society for Human Studies, 2019, s. 19-20.

13 FINKEY 1902, s. 51-52.

však v zásade oscilovali a nevybočovali z dovedajšieho kánonu akceptovania feudálno-stavovského spoločenského a právneho poriadku. Základnými prameňmi poznania trestného práva sa stali okrem formálnych prameňov, t. j. obyčajových partikulárnych noriem, kvázi stredovekej kodifikácie *Tripartita*, torzovitých a nesystémových zákonov a nariadení (vrátane patentov) a rozhodnutí súdnej praxe, aj neformálne pramene: neúspešné návrhy trestných kódexov, neoficiálne zahraničné zákonníky (spomínané *Ferdinandea*, príp. i *Tereziana*) či odborná domáca a zahraničná literatúra.¹⁴

K realizácii modernistickej unifikačnej idey disciplinácie spoločnosti osvietenským štátom smerovali rozličné interné nariadenia kráľovských úradov (najmä Miestodržiteľskej rady) a nimi delegovaných kráľovských komisárov (napríklad rozhodnutia kráľovských komisárov v Trnave zo začiatku 18. storočia),¹⁵ ktorí dostali na starosť *ad hoc* riešiť najpálčivejšie problémy vtedajšej uhorskej spoločnosti aj pri výkone všeobecného (vrátane trestného) súdnictva jednotlivých partikulárnych súdov. Uhorskí panovníci podporovali už spomínanú objektívnu systematizáciu rozvíjajúceho sa samostatného právneho odvetvia – trestného práva, ktoré však obsiahlo tak hmotnoprávnu aj procesnoprávnu stránku stíhania a trestania trestných činov. Z hmotnoprávneho obsahu tvorených legislatívnych návrhov je vhodné pripomenúť, že vtedajší trestnoprávny obsah už zreteľne reflektoval aj súčasné trestnoprávne kategórie: subjekty (páchatela, obeť, poškodeného, orgány činné v trestnom konaní a i.), objekty trestnej činnosti (chránené verejné a štátne záujmy a hodnoty) a tiež subjektívnu (úmysel – *dolus* a zavinenie – *culpa*) a objektívnu stránku trestného činu (spôsob spáchania trestného činu).

Zo širšej, teoreticko-právnej dimenzie kreujúcich sa odborných právnych diskusií, ktoré v priebehu 18. storočia začali inde v Európe podliehať vplyvu rozširujúcich sa prirodzenoprávných (jusnaturalistických) teórií¹⁶ a humanizujúcich tendencií v interdisciplinárnej a novokonštituovanej vede penológii, t. j. vedy o trestoch, ich výkone a teóriách trestania, silnela potreba racionalizovať a legalizovať zastarané feudálne postupy výkonu verejnej, resp. štátom alebo inou verejnou autoritou vykonávanej trestnej spravodlivosti. Nastupujúca osvietená doba racionalizácie spoločnosti generovala jediný, dominantný subjekt, ktorý bol schopný tejto úlohy. Týmto normotvorným subjektom a agensom sa stal osvietený absolutistický štát, často priamo jeho panovník, ktorý ako výsostný subjekt s právom zákonodarnej iniciatívy mohol tieto reformné zákonné návrhy predkladať na krajinský snem alebo podporiť či odmietnuť ich prijatie. V stredoeurópskych podmienkach počas celého novoveku boli pre habsburskú monarchiu a jej panovníkov charakteristické

14 BATÓ 2014, s. 74-79.

15 LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790*. Trnava : Typi universitatis tyrnaviensis, 2007, s. 224-226.

16 Tieto teórie nepokladajú za jediný zdroj práva len zákony a podzákonné normy vytvorené štátom, monarchom, ale za vyššie kritérium považujú napr. spravodlivosť alebo racionálnu správnosť právnej normy. Tieto teórie vychádzajú predovšetkým z prirodzeného práva, vlastného každému človeku, ktorý ho môže poznať vlastným rozumom. Človek má podľa nich právo vzoprieť sa nespravodlivému zákonu a podriať sa len tzv. prirodzenému zákonu, napr. v kresťanskom *Desatore* a pod.

etastické tendencie. Tieto tendencie však nadobudli pozitívny efekt novotvorenej, zjednocujúcej sa trestnej politiky, ovplyvnenej najskôr koncom 18. storočia už spomenutými jusnaturalistickými teóriami, ktoré zosobňovali nové trestnoprávne teórie patriace do tzv. rodiny beccariovského obratu v teórii trestnosti a trestania.¹⁷

Panovník Jozef I. vydal prvý prelomovejší trestný zákonník – známy pod oficiálnym pojmom *Constitutio criminalis Josephina*, alebo skrátene *prvá Jozefína* z roku 1707/1708. Nestal sa však platným pre Uhorsko, len pre české krajiny. Možno o ňom hovoriť v intenciách cieľavedomého počiatku snáh Habsburgovcov racionálne sformovať trestné právo ako samostatné právne odvetvie a reformovať ho v jeho hmotnej i procesnej matérii. Všeobecne tento zákonník hmotnoprávne a ideovo nadväzoval na staršie trestné zákonníky kompilačného charakteru, akou bola *Karolina* či ďalšie rakúske trestné poriadky.¹⁸ Zaujímavý sa stal však tým, že predstavoval vzor pre *Terezianu*.¹⁹

Za obzvlášť pozoruhodnú v uhorských reáliách možno označiť aktivitu Karola III. v oblasti trestného zákonodarstva. Počas jeho vlády bola na proreformnom krajinskom sneme v roku 1723 prijatá – vzhľadom na ďalší vývoj ďalekosiahla – reforma uhorského svetského súdnictva (zák. čl. 24, 25 a 26/1723 a tiež zák. čl. 30/1723 o zriadení nových dištriktuálnych súdnych tabúl). Keďže sa týmito zákonmi sprehľadnil a zjednodušil i výkon trestného súdnictva, Karol III. sa významne zapísal do dejín uhorského procesného (ale tiež trestného a civilného) práva.²⁰

Za jeho vlády v krajine tiež zosilnela ambícia vydať prvý domáci trestný zákonník v kontexte rozsiahlejšej panovníkovej predstavy modernizovať a kodifikovať uhorský právny poriadok, a to na podklade zák. čl. 19/1715 zriaďujúceho inštitút *Commissio systematica*, ktorý mal v rámci budúcej nariadenej súdnej reformy pripraviť jednotlivé kódexy (nakoniec ale všetky návrhy zostali bez zreteľného úspechu v zákonodarnej oblasti). Okrem toho Karol III. dovolil predložiť na rokovanie prelomového uhorského snemu v rokoch 1712 – 1715 (prvého po stavovských povstaniach) súkromný návrh trestného zákonníka od profesora Trnavskej univerzity Michala Bencsika z roku 1712.²¹ Išlo o plnohodnotný návrh vtedajšej kodifikácie trestného práva, ktorý prešiel veľkou snemovou debatou a pozmeňujúcimi návrhmi, no zákonom sa napokon nestal. Jeho návrh bol prvým, ktorý plne reflektoval výsledky

17 ŠVECOVÁ, Adriana. Beccariovský obrat ponímania trestného činu v konfrontácii s trestnoprávnou úpravou v Uhorsku a Habsburskej ríši v 18. a na začiatku 19. storočia. In *Právněhistorické studie*, 2017, roč. 47, č. 1, s. 62-75.

18 *Jozefína* mala tiež len podpornú platnosť, nebola záväzným právnym predpisom. Tak ako jej predchodcovia, obsahovala stredovekú štruktúru trestných činov aj procesné pravidlá inkvizičného procesu. BÉLI – KAJTÁR 1988, s. 35. K významu zaznávanvej *Jozefíny*, o jej kladoch a záporoch pre minulé české trestné právo, pozri napr. MALÝ, Karel. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. Praha : Karolinum, 2016, s. 114-151.

19 Ani *Tereziana* nepredstavovala všeobecne záväzný právny predpis pre Uhorsko (mala taktiež podpornú platnosť) a obsahovala rovnako stredovekú štruktúru trestných činov a procesné pravidlá inkvizičného procesu ako jej predchodcovia. In BÉLI – KAJTÁR 1988, s. 35.

20 Jej význam zhrňujúco podal STIPTA, István. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. Košice : Nica, 2004, s. 35 a nasl.

21 K nemu bližšie: BÓNIS, György. *A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslatá 1712-ben*. Budapest : Sárkány Nyomda Rt., 1934.

domácej trestnej praxe aj nemeckého zákonodarstva (*Ferdinandea*), a možno ho pokladať za dobre pripravený. Autor zvolil rozdelenie matérie podľa trestných činov, čím by sa zdôraznila zákonná právna kvalifikácia činov, t. j. posúdenie konania ako trestného.²²

Relevantnými sa stali Karolove viaceré trestné zákony, osobitne zák. čl. 7/1715 o vlastizradných skutkoch urážky panovníka a skutkoch nevernosti a ich bližšej špecifikácii, alebo zák. čl. 9/1723, ktorý zredukoval a precizoval trestné činy nevernosti voči panovníkovi (štátu, *notae infidelitatis*) a to z 18 na 9.²³ Nasledujúce zák. čl. 10, 11 a 12/1723 penalizovali určené trestné činy nevery smrťou, konfiškáciou majetku a prípadne aj náhradou škody (eventuálne trestom odňatia slobody, alebo výnimočne podľa voľnej úvahy sudcu sa udelil iný, miernejší trest).²⁴ Na ich základe možno uvažovať o panovníckom zámere zmierniť prísnosť predchádzajúcich zákonov a poskytnúť väčšiu právnu istotu v rozkolísanej súdnej praxi. Uvedené skutkové podstaty tých najzávažnejších trestných činov (zaradených do kategórie *crimen*) sa v penalizačnej praxi vôbec nezmenili, ale skôr stabilizovali.²⁵ Podľa nasledujúceho zák. čl. 11/1723 zmenil panovník aj legislatívu vo veci trestného činu bohorúhačstva. Zák. čl. 12/1723 však vykazuje isté známky zmiernenia dovtedajšieho zákonodarstva, keď niektoré doterajšie prípady nevery mohli súdy potrestať už individuálne „na základe múdreho rozhodnutia“ a „v závislosti od prirážajúcich a poľahčujúcich okolností.“

V rokoch 1768/69 nechala vydať Mária Terézia pre rakúske dedičné a české krajiny nový trestný zákonník pod názvom *Constitutio criminalis Theresiana*,²⁶ známy ako *Codex Theresianus*, *Tereziana*. Treba však zdôrazniť, že cisárovná predpokladala jeho platnosť i v Uhorsku, k čomu však nedošlo, keďže sa ním uhorské stavy na sneme odmietli čo i len zaoberať.²⁷ Aj keď

22 BALOGH 2009, s. 2.

23 BARNA, Attila. *Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19. századi Magyarországon*. Győr : Universitas, 2015.

24 V zák. čl. 12/1723 došlo k zmierneniu posúdenia a potrestania viacerých skutkov nevery, ako boli falšovanie listín, zrada bratskej krvi do 3. až 4. stupňa príbuzenstva, vyhybanie sa výkonu brannej povinnosti, skrývanie slobodných hajdúchov a i. Paragraf 2 tohto zákona trestal po prvýkrát zradu bratskej krvi v 3. až 4. príbuzenskom stupni tromi, príp. dvomi rokmi väzenia.

25 Zák. čl. 9/1715 nariadil popraviť aj vraha vlastných rodičov a príbuzných alebo aj tých, čo zradili bratskú krv, či vrahov sudcov, kňazov, zemepánov, šľachticov, ktorých okrem mučenia potrestali aj trestom smrti. Za podpalačstvo sa udeľoval trest upálením. Tých, čo spáchali čin vlastizrady (*crimen laesae majestatis*), zák. čl. 9/1715 trestal prísnejšie a okrem trestu straty majetku páchatela sa ten istý trest rozšíril aj na majetok páchatelových detí. Ako dôvod sa uvádzalo, že prísnejším trestom sa zabráni recidíve alebo pokračovaniu.

26 Celý názov znel: *Constitutio Criminalis Theresiana oder der Römisch-Kaiserl. zu Hungarn und Böhheim etc. etc. Königl. Apost. Majestät Mariä Theresiä Erzherzogin zu Oesterreich etc. etc. peinliche Gerichtsordnung*. Zákonník obsahoval v čl. 1, § 1 zásadu zákonnosti, ktorá definovala pojem trestný čin: „keď niekto vedome a dobrovoľne to, čo zákon zakazuje, poruší, alebo to, čo je zákonom prikázané, opomenie, čiže na základe toho je trestným činom protizákonné konanie, ku ktorému dochádza zo slobodnej vôle a so zlým úmyslom.“ Pozri HUPKA, Christoph. *Sätze über das peinliche Recht nach der Theresianischen Halsgerichtsordnung mit angehängten Abweichungen vom Karolinischen Rechte*. Wien : Anton Gassler, 1784; MAASBUR, G. Michael Friedrich. *Zur Entstehung der Theresianischen Halsgerichtsordnung mit besonderer Rücksicht auf das im Artikel 58 desselben behandelte Crimen magiae vel sortilegii*. Wien : Manz'sches k. k. Hofverlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1880.

27 CONRAD, Hermann. *Deutsche Rechtsgeschichte. Band II. Neuzeit bis 1806*. Karlsruhe : Verlag C. F. Müller, 1966, s. 427.

samotnému obsahu kódexu možno vytknúť viaceré negatíva, k jeho pozitívam patrí otvorený príklon k zmierňovaniu a k zlepšeniu postavenia obžalovaného, tiež jasný odpor voči zneužitiu práva pri rozvíjaní zásady legality. V prípade pochybností sa totiž zákonník v čl. 39, § 14 podľa vtedajších zásad trestného práva prikláňal k zmierneniu trestu, t. j. k zákazu *reformatio in peius* a k zásade *in dubio pro reo*. Z úradnej povinnosti sa využívalo premlčanie niektorých trestných činov. Za chvályhodné a vhodne formulované sa považujú ustanovenia o zavinení, spoluvine, účastníctve, pokuse. Zásada zákonnosti (legality) aj výlučnosti kódexu boli priamo formulované v čl. 1, § 1, avšak zároveň aj popreté, keď zákonník umožnil (v čl. 55, § 1, bod 9) postihovať ďalšie nedefinované konania a pripúšťal voľný súdny výklad a posúdenie trestnosti činu *per analogiam*, ktoré v súčasných trestných úpravách nemajú miesto, aby sa závažne neporušila zásada zákonnosti.²⁸

Hoci sa Karol III., ale aj jeho dcéra Mária Terézia systematicky snažili o skutočnú kodifikáciu trestného práva v Uhorsku, plány s bezprostredným kodifikačným zámerom zostali pre najrôznejšie príčiny legislatívne nedotiahnuté a nerealizované, predovšetkým neschválený Bencsikov návrh trestného kódexu. Obaja panovníci však nastolili v trestnej súdnej praxi pokojné obdobie. Napríklad Mária Terézia vydala viaceré relevantné humanizujúce nariadenia, ktorými odstránila vtedy už nedôstojné a zavrhnutiehodné čarodejnícke procesy, obmedzila právo azylu (niekedy zneužívané páchatelmi či cirkvou), a hoci samotnú tortúru panovníčka nezrušila, štandardizovala jej veľmi prísny procesný postup. Na základe predmetných, no menej významných právnych počinov trestného zákonodarstva a konkrétnych opatrení oboch panovníkov už možno zreteľne identifikovať duch novej osvietenskej trestnoprávnej politiky.²⁹

Obaja poslední osvietenský panovníci Jozef II. a Leopold II. zavřšili ranonovoveké snahy Habsburgovcov o prijatie prvých moderných európskych trestných kódexov, ktoré okrem iného zrušili už vtedy zavrhaný trest smrti, a tým prekonali *Terezianu*. V nich, ako aj v uhorských trestnoprávných návrhoch z konca 18. a začiatku 19. storočia (1830, 1843), badať bezprostrednú tendenciu k súčasnému poňatiu trestnosti a tiež k beccariovskému poňatiu alebo Beccariovej schéme trestného činu.³⁰

Osvietensky racionalizujúca sa uhorská spoločnosť, jej právna veda a prax, sa v druhej polovici 18. storočia nechala ovplyvniť intelektuálnymi diskusiami o prirodzeno-právnych teóriách, ktoré rezonovali v diskurze celej Európy aj sveta, a takmer okamžite sa oboznámila s vtedajším prevratným dielom *Dei delitti a delle pene* (O zločinoch a trestoch, z roku 1764) Cesare

28 K historickému výkladu analógie v novovekom trestnom práve pozri MITTEIS, Heinrich – LIEBERICH, Hein. *Deutsche Rechtsgeschichte*. 19. Auflage. München : C. H. Beck'schen Verlagsbuchhandlung, 1992, s. 402. Už v josefínskom zákonníku z roku 1787 bola analógia zakázaná. V súčasnom trestnom práve nie je prípustná.

29 FINKEY 1902, s. 52.

30 Pozri BALOGH 2009, s. 3 a nasl. Návrhy z roku 1795, 1830 a 1843 boli publikované v slovenčine ako výber z ustanovení: LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. *Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1918)*. Trnava : Typi universitatis tyrnaviensis, 2012, s. 93-129.

Beccariu (1738 – 1794), ako aj dynamickými a kritickými reakciami na neho (najmä vo Francúzsku).³¹ V jadre jeho teórie bol trestný čin novo artikulovaný a spravodlivý trest zaň primeraný osobe páchatela. Zákon striktno vymedzoval trestný čin a trest, v podriadení sa zásade zákonnosti (legality). Sudcovia, ktorí dovtedy posudzovali subjektívne, ako aj celá spoločnosť, mali túto zásadu rešpektovať. Jeho úvahy stáli na tzv. „beccariovskom“ ciele, kde účelom trestu bola prevencia a prevýchova, teda polepšenie páchatela, ale aj výchova celej spoločnosti. Zdôrazňoval pri tom miernosť trestov.³² Toto dielo zaznamenalo v osvietenскеj dobe nebývalý a neprekonaný ohlas medzi inými súdobými autormi kdekolvek v Európe a vo svete. V uhorskom zákonodarstve alebo trestnej praxi konca novoveku sa však priamo o ňom právna veda nezmieňovala, ani naň neodkazovala. Viaceré trestnoprávne návrhy z poslednej tretiny 18. storočia a prvej polovice 19. storočia boli v Uhorsku postavené aj na Beccariových humanistických ideách. Priamy vplyv malo toto dielo až na trestnoprávnu vedu 19. storočia, keď jeho myšlienky glorifikujúco preberal napr. F. Deák alebo keď sa Beccariom zaoberala ešte aj uhorská trestnoprávna veda v druhej polovici 19. storočia napr. z pohľadu odmietania trestu smrti.³³

Čo sa týka kreovania sekularizovanej trestnej legislatívy synmi Márie Terézie, za podstatné prednosti Jozefovho zákonníka (*Všeobecný zákonník o zločinoch a prečinoch* z roku 1787, nazývaný aj */druhá/ Jozefína*) platného aj pre Uhorsko, možno uviesť striktné zavedenie zásady legality (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*). Nebolo prípustné arbitrárne a analogické trestanie, funkcia trestu bola v beccariovskom duchu výchovná, trest smrti bol zrušený. Na druhej strane existovala exploatácia prílišných telesných trestov a dlhých trestov odňatia slobody.³⁴ K ďalším modernizačným návrhom sa radí návrh Leopolda II.³⁵ Bol predložený na reformnom sneme

31 Beccaria bol jedným z hlavných predstaviteľov tzv. klasickej kriminologickej školy. Stručne k jeho názorom a postojom pozri: HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 457-458. Kritika proti krutosti a neľudskosti, ale hlavne iracionálnosti vykonávania trestov, hlavne trestu smrti, sa ozývala už pred Beccariom, a jeho dielom neutíchla. Najznámejším je obžaloba Voltaira voči poprave Jeana Calasa v spise *O tolerancii* z roku 1762. Slovenský preklad Beccariovho hlavného diela s predslovom od A. Bröstla, jedného z editorov, ktorý na s. 15-18 sumarizuje ohlasy na Beccariovu prácu o zločine a treste, pozri v práci: BECCARIA, Cesare. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 9-24. Z početnej literatúry o Beccariovi a jeho diele pozri napr. stručnú informatívnu štúdiu: WEIS, Eberhard. *Cesare Beccaria (1738 – 1794). Mailänder Aufklärer und Anreger der Strafrechtsreformen in Europa*. München : C. H. Beck, 1992. Na s. 15 uvádza výber z nemecky písanej literatúry o jeho trestnoprávnom diele. Pozri tiež SALMONOWICZ, Stanisław. (ed.). *Cesare Beccaria (1738 – 1794) reformator prawa karnego i jego epoka*. Toruń : Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1995; DEIMLING, G. (ed.) *Cesare Beccaria. Die Anfänge moderner Strafrechtspflege in Europa*. Heidelberg : Kriminalistik Verlag, 1989; NAUCKÉ, Wolfgang. *Die Modernisierung des Strafrechts durch Beccaria*. In DEIMLING (ed) 1989, s. 37 a nasl.; STIPTA, István. *Cesare Beccaria: Von den Verbrechen und von den Strafen – die Rezeption des Werkes in Ungarn*. In *Journal on European History of Law*, 2021, roč. 12, č. 2, s. 161-169. Pozri aj TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Praha : Argo, 2004, s. 53 a nasl.

32 § XXVII. Citované podľa BECCARIA 2009, s. 53.

33 K tomu pozri STIPTA 2021, s. 163, 166; STIPTA, István. *Deák Ferencz nézetei a jogról, igazságáról és a hatalomról*. In *Jogtörténeti szemle*, 2003, roč. 7, č. 3, s. 1-2; BALOGH, János. *Beccaria*. In *Jogtudományi Közlöny*, 1886, roč. 20, č. 41, s. 330-331.

34 KWIATKOWSKI, Ernst. *Die Constitutio Criminalis. Ein Beitrag zur thesesianischen Reichs- und Rechtsgeschichte*. Innsbruck : Wagner, 1904, s. 406.

35 Ešte ako toskánsky vojvoda prijal vlastný trestný zákonník z roku 1786.

v roku 1790/91, kde bol, spolu s inými legislatívnymi návrhmi, pripravený aj návrh trestného zákonníka *Codex criminale* z roku 1795.³⁶ Pripravila ho regnikolárna deputácia *in iudicis* zriadená na tomto sneme, no opätovne nebol krajinským snemom prijatý.

Z pohľadu trvalosti prijatej alebo navrhovanej legislatívy Jozefove a Leopoldove nie veľmi úspešné iniciatívy v uhorskom trestnom práve, v ktorom sa ich zákonníky nestali dlhodobo platnými, predstavovali ale bezprostredné inšpiračné zdroje práva pre ďalšie uhorské neschválené návrhy trestných kódexov z rokov 1830 a 1843;³⁷ na druhej strane ich nemožno považovať za plnohodnotný vzor súčasného trestného zákonodarstva, čo sa týka hlavne moderných trestných zásad, ideí, precíznosti definícií trestnoprávných pojmov, súčasných humanizujúcich postupov a prístupov v teórii trestania. Tvoria však nevyhnutný dejinný predstupeň, evolučne negujúci feudálne dehumanizujúce trestné právo a približujúci súdnictvo k súčasnému trestnoprávnemu vývoju.

O všetkých uvedených návrhoch z konca 18. a prvej polovice 19. storočia možno vo všeobecnosti konštatovať, že v mnohom nemenili, ale naopak, zachovali a konzervovali viaceré hlavné charakteristiky tradičného stredovekého trestného práva. Ich autori však už koncipovali svoje elaboráty v intenciách vyššie načrtnutej modernej trestnoprávnej teórie.³⁸ Ako už bolo zdôraznené, osvietensky racionalizujúca sa uhorská spoločnosť, resp. jej právna veda a prax, sa v druhej polovici 18. storočia nechali ovplyvniť európskymi intelektuálnymi a právnymi diskusiami o prirodzeno-právných teóriách a takmer okamžite sa oboznámili s uvedeným prevratným dielom C. Beccaria (1764) i s kritickým ohlasom naň. Hoci v žiadnom prípade nemožno hovoriť o originálnom príspevku uhorských trestných právnikov alebo uhorskej novovekej právnej vedy do európskych dejín trestnoprávných teórií, predsa už aj domáca dobová reflexia a právny transfer zahraničných právnych zbierok, zákonníkov a vedeckých prác (napr. i v Husztyho diele spomenuté právne authority B. Carpzova a W.X. Neumanna-Puchholtza) a postupná racionalizácia, legalizácia a disciplinácia spoločnosti v oblasti kriminality a dôslednejšie trestanie nedovolených, trestných konaní znamenala, že naša trestná justícia postupne, evolučnou cestou opúšťala na sklonku novoveku definitívne prax bezbrehej stredovekej trestnoprávnej praxe, v ktorej absentovala právna istota.³⁹

36 Návrh sa snažil presadiť humanistické predstavy a chcel aplikovať hlavné moderné zásady a princípy: zásadu zákonnosti, proporcionality trestania voči spôsobenému zlu (spoločenskej nebezpečnosti trestného činu), čo korešpondovalo so zákonom vymedzenými trestami, zásadou ochrany a i. Obsiahol procesnú aj hmotnoprávnu materiu. V jednotlivých skutkových podstatách (obsiahnutých v 2. časti) chránil obvyklé objekty trestných činov, na ktorých ochrane mal štát (a spoločnosť) najväčší záujem: život, zdravie, telesnú integritu, mravnosť, česť a pod. Podrobnejšie: LACLAVÍKOVÁ – ŠVECOVÁ 2012, s. 93-103. Edícia tohto návrhu z roku 1795 bola publikovaná v: BALOGH 2009, s. 52-144.

37 Úryvky z nich sú publikované v: LACLAVÍKOVÁ – ŠVECOVÁ 2012, s. 104-129.

38 Do roku 1848 bola snaha o komplexnú materiálnu premenu uhorského súkromného práva, vrátane trestného, často spájaná so zámerom zmeniť ho po formálnej stránke, teda narušiť hierarchiu prameňov akceptovaných od stredoveku – *consuetudo* (obyčaj), *lex* (zákon) a *usus fori* (súdna prax), a posilniť význam zákona prostredníctvom jeho kodifikácie.

39 Pozri tiež STIPTA 2021, s. 163, 166; KENEDI, G. Die Erinnerungen von Ferencz Deák. In *Jogtudományi Közlöny*, 1903, roč. 37, č. 43, s. 386 a č. 46, s. 382.

Uhorsko počas celého novoveku nedospelo k domácej trestnoprávnej kodifikácii požadovanej spoločnosťou a štátom, hoci habsburská legislatíva z času na čas rozšírila alebo novelizovala niektoré vybrané trestné činy. Uhorské trestné právo zachovalo, tak ako západná časť ríše, pluralitný systém prameňov práva, postavený na nesystematickej normatívnej báze *Tripartita*, právnej obyčaje, súdnej praxe a nepočetných zákonných noriem, na striktnom právnom partikularizme a oddelenosti jednotlivých stavov obyvateľstva. V krátkosti predstavená habsburská trestná politika a domáce zákonodarstvo sa preto zrkadlili v každodennej nevhodnej a neistej trestnoprávnej praxi, ktorá sa len pomaly modernizovala.⁴⁰

Uhorská veda v diele *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in ius hungaricum* (Praktická jurisprudencia alebo nový komentár uhorského práva) Štefana Husztyho⁴¹ z roku 1745 reflektovala vyššie predstavené rysy a charakteristiky uhorského trestného práva. Teoretický úvod do III. knihy obsahuje trestnoprávne princípy a zásady, ktoré sú chápané ako súdobo poňatá veda hmotného trestného práva, nazvaná trestnoprávna dogmatika.⁴²

Teoreticko-právny základ uhorského trestného práva v 18. storočí reflektovaný v diele Štefana Husztyho

Trestné právo bolo už od stredoveku chápané ako súbor právnych noriem, ktoré pod hrozbou trestu postihovali spoločensky či právom zakázané ľudské konanie. Zahŕňalo tak oblasť hmotnoprávnu, čiže upravujúcu trestné činy a tresty za ne, ako aj procesnoprávnu, upravujúcu postavenie a činnosť

40 BATÓ 2014, s. 74.

41 Štefan (Stephan) Huszty (* okolo 1710 Huszt – † po 1772, Jäger) pôsobil ako profesor uhorského práva na jágerskej právnickej akadémii v rokoch 1740 – 1748. V roku 1745 pre potreby akademickej výučby práva vydal trojzväzkové dielo *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in ius hungaricum. Liber tertius*. Agriae, 1745 (pozn. aut.: autorka pracovala s vydaním z roku 1778). Práca získala ihneď po svojom vydaní nebývalý vplyv (v priebehu 18. storočia sa dočkala 8 vydaní) na vtedajšiu právnickú edukáciu (napr. aj na Trnavskej univerzite), ale i na právnú (súdnu) prax. Z nej čerpali aj jeho nasledovníci (napr. M. Bodo, ale aj I. Kelemen). Husztyho III. kniha je priekopníckou prácou k počiatkom uhorskej trestnoprávnej vedy (náuky). Podrobnejšie: RÉVÉSZ, Mihály Tamás. Zu den theoretischen Wurzeln des Strafrechts am Ende des achtzehnten Jahrhunderts in Ungarn. In *Annales Univ. Sci. Budapest Sect. Iur.* Tomus. 34, 1993, s. 125; LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. *Dejiny právnického vzdelávania na Trnavskej univerzite v Trnave*. 2 doplnené a prepracované vydanie, Praha : Leges, 2021, s. 70.

42 Okrem Štefana Husztyho medzi prvých významnejších autorov z uhorskej trestnoprávnej vedy radíme tiež Mateja Boda, prokurátora a prísediaceho sedrie Gemerskej stolice. Viaceré Husztyho definície Bodo často doslovne recipoval do svojho textu pri výklade základných trestnoprávnych termínov, pri systematike trestných činov, ako aj pri definíciách a charakteristikách jednotlivých skutkových podstát a procesných zásad. Bodova práca (BODO de Bodofalva, Matthias. *Jurisprudentia criminalis secundum praxim & constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Posonii : Typographia Michaelis Landerer, 1751) sa považuje za prvý rozsiahly a rešpektovaný trestnoprávny komentár, no v istých pasážach až za príliš odborný trestnoprávny manuál. K týmto autorom sa radí aj Andrej (Andreas) Huszti, autor prvej syntézy sedmohradského trestného práva pod názvom *Jurisprudentia Hungarico-Transsylvania* (1742) a Gabriel Gochetz s prácou *Praxis Criminalis Inclyti Regni Hungaria* (1746). Podrobnejšie: NAGY, Ferenc. A (büntetőjog)tudomány ismérveiről, hazai előzményeiről és kezdeteiről. In JUHÁSZ, Zsuzsanna – NAGY, Ferenc – FANTOLY, Zsanett (eds.) *Sapientia sat: Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*. Szeged : Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012, s. 353-363; BATÓ, Szilvia. Rechtssicherheit im ungarischen Strafrecht vor 1880. In KARSAI, Krisztina – NAGY, Ferenc – SZOMORA, Zsolt (eds.) *Freiheit – Sicherheit – (Straf)recht. Beiträge eines Humboldt-Kollegs*. Osnabrück : Universitätsverlag Osnabrück, 2011, s. 32-33.

represívneho aparátu a subjektov – páchatelov, ich obetí (príbuzných obetí a poškodených) a ďalších osôb, zúčastnených pri trestnom (súdnom) konaní a exekúcii udeleného trestu.⁴³ Ako uvádza napríklad H. Mitteis, trestné právo stredoveku a novoveku sa od seba ničím výrazne neodlišovalo a nemenným zostalo stavovské delenie výkonu trestného práva.⁴⁴ Uhorsko kopírovalo v sledovanom období 18. storočia svojím právnym vývojom západnú časť monarchie (prevažne nemecké a rakúske krajiny)⁴⁵ a ďalej nadväzovalo na poňatie trestného práva založené pôvodne v stredoveku, kde v centre pozornosti stojí trestný čin, a nie páchatel.

Podľa systematiky vyššie zmienených nemeckých novovekých trestných kódexov sa „kodifikovali“ v uhorskom trestnom práve kategórie typických verejných trestných činov (deliktov – *delicta publica*), o ktoré sa oprel aj Š. Huszty,⁴⁶ a to trestné činy⁴⁷ proti štátu a panovníkovi (*crimen laesae majestatis* – urážky alebo zrady panovníka či uhorskej koruny, z nich viaceré definovalo Trip. I./čl. 14 ako činy nevernosti – *nota infidelitatis*); ďalej trestné činy proti viere; trestné činy proti mravnosti (alebo pohlavné, sexuálne delikty); trestné činy proti životu, zdraviu a cti; majetkové trestné činy; a trestné činy proti vrchnosti a štátnym úradom.⁴⁸

Každý inštitút alebo trestný čin Huszty vo svojej metodológii a systematike prezentoval v prvotnej definícii a rozборе jej podstatných znakov, potom prešiel na jeho znaky a charakteristiky a záverom podal konkrétne praktické príklady z procesnej praxe, vrátane návrhov žalôb a súdnych podaní. Úvodom svojho diela sa venoval elementárnej trestnoprávnej terminológii a vymedzil primárne termíny v II. knihe (čl. 77) a v úvode III. knihy. V II. knihe v čl. 77 pojednal o prvotnom protiprávnom konaní (činoch), pomenovanom

43 Podľa: TIMON, Ákos. *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte mit Bezug auf die Rechtsentwicklung der westlichen Staaten*. Trans. Felix Schiller. Berlin : Puttkamer und Mühlbrecht, 1904, s. 412-464; z najnovších autorov sa uhorskému predrevolučnému feudálnemu právu venovala napr. Bató: BATÓ 2014, s. 71-90; HAJDU, Lajos. *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Budapest : Magvető, 1985; HAJDU, Lajos. *Strafgerichtsbarkeit in den siebziger Jahren des 18. Jahrhunderts in Ungarn*. Budapest 1996; URFUS, Valentin. *Císař Josef I. Nekorunovaný Habsburk na českém trůně*. Praha : Libri, 2004, s. 109 a 111.

44 MITTEIS – LIEBERICH 1992, s. 401; BATÓ, Szilvia. Anmerkungen zur ungarischen Strafrechtsdogmatik vor 1880 mit Aspekten eines Tat- oder Täterstrafrechts. In SINN, Arndt – GROPP, Walter – NAGY, Ferenc (eds.) *Grenzen der Vorverlagerung in einem Tatstrafrecht*. Osnabrück : Universitätsverlag Osnabrück, 2011, s. 93.

45 Bližšie k vplyvu rakúskeho trestného práva v Uhorsku pred rokom 1848 pozri BATÓ 2014, s. 71-75.

46 HUSZTY, Stephanus. *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in ius hungaricum. Liber tertius* [Liber III.]. Agriae, 1778, s. 5.

47 V štúdiu preferujem súčasnú terminológiu, kde sa v legislatíve používa termín *trestný čin*, korešpondujúci so starším rímsko-právnym termínom *delictum* = delikt. Termín zločin – *crimen* nepoužívam, s výnimkou niektorých prekladov z originálu. Je síce historicky starší a medzi laikmi bežne používaný, no aktuálne sa pod ním v trestnoprávnej vede rozumie závažný trestný čin. Trestný čin/delikt teda generalizujúco indikuje tiež na ďalšie protiprávne konania.

48 K tomuto deleniu pozri VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel – KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2008, s. 174-175. Systematickejšie členenie trestných činov na počiatku 19. storočia priniesol P. Szlemenics, ktorý sa pridržal staršej a stredovekom ovplyvnenej klasifikácie na súkromné delikty: skutky väčšieho a menšieho násillia, delikty zneužitia mena a zrada bratskej krvi, listinné a verejné delikty. Delikt definoval podobne ako Huszty: „Delikt je slobodným a vonkajším porušením ľudského trestného zákona (*Delictum est libera et externa legis humanae poenalis violatio*).“ SZLEMENICS, Pál. *Elementa iuris Hungarici civilis privati. II. Tomus*. Posonii, 1819, s. 97 a nasl.; SZLEMENICS, Paulus. *Elementa iuris Hungarici iudicarii criminalis*. Editio secunda. Posonii : Caroli C. Snischek, 1827, s. 42-43.

všeobecným termínom *maleficium*, ktorý možno chápať ako zlý čin, zločin, alebo aj ako spáchaná krivda, bezprávie. Išlo o konanie, ktoré škodilo inému buď úmyselne alebo nedbanlivostným zavinením (*maleficium offensio, sive factum, quo contra ius, dolo, culpave laeditur*). Kľúčový a generalizujúci termín delikt alebo trestný čin (*delictum*) vysvetlil Huszty, ako predstaviteľ prvotnej domácej právnej náuky, až príliš simplifikujúco: „(V) o všeobecnosti delikt, ktorý často v práve nazývame zločinom (*crimen*), *maleficium, flagitium, facinus* alebo *scelus*,“ ktorý spáchal páchatel’ (*reus*) protiprávnym konaním, ktoré spôsobilo protiprávnosť (*iniuriae*), stíhaný na základe verejnej alebo súkromnej žaloby.⁴⁹ Indiferentne ho teda v uvedenej definícii synonymizoval s ďalšími neprecizovanými termínmi trestného práva, teda *crimen, maleficium, flagitium, facinus* alebo *scelus*, z čoho možno usúdiť, že sa uhorská (resp. v Uhorsku používaná latinská) terminologická petrifikácia základných trestnoprávných termínov len tvorila.⁵⁰ Terminologická rozkolísanosť poukazuje na nezjednotenú a vecne nefixovanú právnu terminológiu, ktorá sa v trestnom práve len začínala ustáľovať.⁵¹

Verejné trestné činy (*delicta publica*), ktoré mohli byť žalované na základe verejnej žaloby a verejných zákonov,⁵² predstavil Huszty v uvedenej III. knihe a označil ich synonymne termínom *crimen* – ktorému sa prisudzuje zúžene súčasný najvšeobecnejší význam trestného činu. Iné delikty, ktoré poškodzovali v menšej miere záujmy spoločnosti a jednotlivcov protiprávnym konaním (často s použitím násilia – *actus potentiarii, quos violantias vocamus*) a spôsobovali škodu (*damnum datur*), ale predovšetkým negatívne zasahovali do výsostnej oblasti súkromného života človeka (*privatae vitae commoditas affligitur*), patrili do skupiny súkromných trestných činov (*delicta privata*).⁵³

Teoreticky sa súkromné delikty viazali už od 14. storočia na pôvodné, stredoveké delenie protiprávných činov⁵⁴ na skutky väčšieho násilia (*actus maior potentiae*), stíhané nanovo podľa zák. čl. 10/1723 a Trip. II./čl. 67, ktoré mohol

49 Obdobná definícia deliktu (trestného činu) od Mateja Boda znela: „Delikt je hanebným skutkom, spáchaným dobrovoľne proti Božím a ľudským zákonom, ktorý toho, kto ho spôsobí, zaviazne na trest alebo na obnovu do pôvodného stavu (*Quod sit turpe factum, contra Leges Divinas & Humanas, sponte commissum, quo quis, ad poenam, vel restitutionem, obligatur*).“ Citované podľa: BODO 1751, s. 2.

50 V dobe prijatia zákonníka Jozefa II. sa rozlišovalo už delenie trestných činov na závažnejšie zločiny (*Verbrechen*) a prečiny (*Vergehen*), ale túto terminológiu vtedajšia uhorská dogmatika (ani Huszty) ešte nepoužívala.

51 BATÓ 2014, s. 84.

52 „*Delictum aliud est publicum, quod legibus publicis vindicatur, proprie dicitur crimen.*“

53 Ich tri druhy rozlišoval Huszty podľa predmetu, ktorý ohrozoval súkromie poškodeného: buď vecami, slovami alebo listinami. Súkromné trestné činy podľa spôsobu ich výkonu a právneho následku delil na činy, ktoré sa spáchali násilím alebo spôsobili hmotnú škodu alebo dehonestovali (zneuctovali) človeka. In HUSZTY, Stephanus. *Jurisprudencia practica seu commentarius novus in ius hungaricum. Liber II.*, Agriae 1778, s. 372.

54 Pôvodné členenie na skutky väčšieho a menšieho násilia nariadil vo svojom dekréte Matej I. (zák. čl. 2/1462, 15/1486), uvádzal ich tiež dekrét Vladislava Jagelonského (zák. čl. 56/1492). Podrobnejšie: LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Reprint. Bratislava : Iura edition, 2002, s. 235. Z mladších autorov ako Huszty sa trestnými činmi väčšieho a menšieho násilia zaoberal pred rokom 1848 napr. KÖVY, Alexander. *Elementa iurisprudentiae hungaricae. Liber secundus*. Cassoviae : Typis Francisci Landere de Fűskút, 1807, s. 376 a nasl.; o civilných (súkromných) trestných činoch pozri: FRANK, Ignatius. *Principia iuris civilis hungarici. Tomus I.* Pestini, 1829, s. 321-335, o verejných trestných činoch FRANK, Ignatius. *Principia iuris civilis hungarici. Tomus II.* Pestini, 1829, s. 498-509.

žalovať len poškodený šľachtic – *potentia major, cujus sententia vocatur capitalis*, trestané hrdelným trestom alebo zaplatením určeného homagia, boli tiež špecifické spôsobenou škodou, páchatelmi, násilným spôsobom vykonania (nielen slovne alebo písomne, aj iným úmyselným konaním, opomenutím, išlo napr. o typické skutky okupácie šľachtického majetku, násilnosti /napr. vraždy/, znásilnenia, zadržiavania osôb a majetku, poškodzovania majetku a pod.) a na skutky menšieho násilia (*actus minor potentiae*) stíhané podľa Trip. III./čl. 25 a 26 a zák. čl. 23/1613, ktoré boli spáchané úmyselne proti osobe alebo veci, rozlišujúc medzi páchatelmi so šľachtickým a nešľachtickým pôvodom, trestané najčastejšie pre šľachtu zaplatením príslušného homagia.⁵⁵ Podľa stupňa zavinenia t. j. podľa subjektívnej stránky trestného činu, sa kontinuálne rozlišovalo medzi konaním úmyselným (*dolus*) a zavineným (*culpa*).⁵⁶ Huszty reflektoval toto staršie delenie trestných činov. Skutky väčšieho násilia boli označované ako *crimen* – zločiny v neskorom novoveku kreovali skupiny verejných trestných činov. Skutky menšieho násilia potom tvorili najčastejšie spomenuté súkromné trestné činy.

Diferenciáciu trestných činov na verejné a súkromné trestné činy prinieslo v uhorských pomeroch obdobie 18. storočia. Ich skutková kvalifikácia nebola jednoznačná, napr. M. Bodo úvodom poznamenal, že medzi súkromné delikty kedysi pôvodne patrili len štyri skutkové podstaty: krádeže (*furtum*), lúpeže (*rapina*), škody spôsobenej neprávostou (*damnum iniuriam datum*), bezprávia/poníženia (*iniuria*), tvrdiac zároveň, že zúžene sú svojou povahou všetky delikty vlastne súkromné, keďže ohrozujú a škodia človeku. Vzhľadom na závažnosť a verejný záujem na ich potrestaní sa však v polovici 18. storočia presunuli u Boda a Husztyho medzi verejné trestné činy viaceré súkromné trestné činy, vrátane krádeže a lúpeže.⁵⁷ Z nich prvé patrili pod verejnú žalobu kráľovského fisku (alebo iných verejných orgánov) a druhé podliehali zásadne súkromnej žalobe.⁵⁸ Huszty venoval tretiu knihu *Praktickej jurisprudencie* len verejným trestným činom alebo kriminálnemu správaniu a kauzám. Aplikoval na ne európsku novovekú trestnoprávnu vedu a vtedajší právnicki ju začali inovovane označovať pojmom *vindikatívna* (trestnoprávna alebo trestajúca) spravodlivosť (*justitia vindicativa*).⁵⁹

Huszty po prvýkrát definoval termín trestný čin (delikt). Verejným deliktom sa označoval ďalej iba ten trestný čin (*crimen*), ktorý definoval špeciálny zákon a bol verejne stíhaný a odsúdený kompetentnými orgánmi (*magistratus*), pričom tiež poškodzoval verejný záujem (*rem publicem*). Huszty pri jeho trestnej kvalifikácii vychádzal z Trip. prol./čl. 2, ktorý pod verejným chápal

55 O homagiu v slovenskej právnej histórii pozri LUBY 2002, s. 241-243.

56 Bližšie: HUSZTY 1778, *Jurisprudentia*, Liber II., s. 372-471.

57 BODO 1751, s. 2; HUSZTY 1778, *Jurisprudentia* Liber III., s. 5.

58 K tomu základnému členeniu pozri MOSNÝ, Peter – LACLAVÍKOVÁ, Miriam. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska I. (od najstarších čias do roku 1848)*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, s. 115.

59 Z nemeckej, resp. českej právnej oblasti pochádzala napr. monografická syntéza NEUMAN de PUCHHOLTZ, W. Xavier. *Justitia vindicativa seu disputatio iuridica de delictis publicis vel privatis*. Vetero-Pragae, 1730, o ktorú sa mohol oprieť napríklad už aj Huszty.

v princípe všetko to, čo zasahovalo moc a vládu kráľov, verejný, spoločenský záujem (*publicam utilitatem*) a tiež posvätné miesta, veci, kňazov alebo úradu. Pri analýze tejto triviálnej identifikácie možno dedukovať, že jasná hranica medzi verejnými a súkromnými trestnými činmi sa ešte len tvorila a sám Huszty ju detekoval podľa jedinej akceptovanej axiómy: závažného ohrozenia verejného záujmu. Podľa neho boli verejné trestné činy tie, ktoré priamo poškodzovali záujmy štátu (falšovanie listín, peňazí, pečatí, vydanie alebo dobytie hradu svojho pána, panovníka) a cirkvi (napr. svätokrádež, bohorúhačstvo, čarodejníctvo, zneuctenie cirkvi alebo jeho cirkevného predstaviteľa) v intenzívnom aj extenzívnom zmysle, s výnimkou urbárskych vecí a násilností, ktoré stíhal a súdil zemepán na základe zemepanskej jurisdikcie s právom meča. Ďalej tie, čo boli za také považované svojou „surovou“, násilnou povahou, t. j. všetky vlastizradné skutky nevernosti (*nota infidelitatis*), zločiny urážky jeho Veličenstva (*crimen laesae majestatis*), ďalej činy tzv. notorických zločincov, páchajúcich napríklad často zbojníctvo (*latrocinium*), násilnosti (*vis illata*), znásilnenia (*violatio*), požiare (*incendium*), vyhrážky podpaľačstva (*minitatio incendii*) a pod. Rovnako potom tie činy, ktoré boli spoločensky považované za verejné, ako boli napr. cudzoložstvo (*adulterium*), smilstvo (*stuprum*), incest (krvismilstvo), sodomia (pod ktorú zjednodušene povedané patrili všetky nedovolené sexuálne praktiky), týranie rodičov (*parentum verberatio*), ublíženie na tele (*vulneratio*), krádež (*furtum*), spoluúčasť na lúpeži/zbojstve (*participatio praedae*), podpora a pomoc zločincovi (*fautorum esse malefactorum*), bigamia či úteky poddaných (*excessus urbarii*). Všetky tieto tzv. riadne zločiny stíhal určený verejný, resp. štátny orgán na základe verejnej žaloby kráľovského fisku, stoličného žalobcu, mestského fiškála alebo zemepána, s výnimkou cudzoložstva, ktoré sa trestalo na základe súkromnej žaloby.⁶⁰

Diferencujúcim kritériom medzi verejnými a súkromnými trestnými činmi sa považovalo podanie verejnej, resp. súkromnej žaloby. Pokiaľ verejné činy boli posudzované na základe verejnej žaloby *ex offio* už ako trestnoprávne, t. j. kriminálne (*criminalis*), tak súkromné alebo civilné činy iba na podklade podanej súkromnej žaloby, v ktorej sa požadoval aj príslušný trest. Medzi tieto súkromné delikty právnohistorická veda zaradila okrem aktov väčšieho a menšieho násillia aj zneužívanie mena, verbálne alebo listinné delikty, zradu bratskej krvi⁶¹ alebo zadržovanie poddaného či škody spôsobené dobytkom. Pri súkromných trestných činoch sa kontinuálne zachovávalo stredoveké poňatie trestnosti s právom vykonať krvnú pomstu za spôsobené zlo poškodenou stranou, čo umožňovalo vykonať odvetu aj obžalovanému, ak sa žaloba ukázala byť neodôvodnená. Protiprávne obžalovaný mohol uplatniť akt krvnej pomsty alebo požadovať zaplatenie výkupného – homagia. V stredoveku začínala v rámci akuzačného súdneho procesu každá trestná kauza súkromnou žalobou, ktorú podávali jedine aktívne legitimované subjekty. Tými boli konkrétna obeť, poškodený alebo rodinní príslušníci, zákonní právni zástupcovia.

60 HUSZTY 1778, Jurisprudentia, Liber III., s. 5.

61 Za ne sa považovali všetky úmyselné činy, ktorými sa príbuzný snažil nadobudnúť protiprávne majetok iného príbuzného. LUBY 2002, s. 238.

Existujúce súkromné trestné činy zostali kontinuálne posudzované na základe možnosti podať alebo nepodať súkromnú žalobu tými, ktorí mali nárok na vyvodenie trestnej zodpovednosti voči obžalovanému. O súkromných trestných činoch sa rozhodovalo pred civilnými súdmi s menšími právnymi následkami pre páchatela, t. j. obvykle boli trestané peňažným trestom pokuty (*birsagium*) alebo u poddaných udelením menšieho telesného trestu s možnosťou nárokovať si civilnoprávne exekúciu adekvátneho odškodnenia, inej satisfakcie alebo kompenzácie.

V dobe Husztyho pôsobenia sa ešte rozlišovali aj hrdelné alebo nehrdelné činy. Za hrdelné činy sa udeľovala nielen fyzická smrť, ale aj civilná (odsúdenie na *infamiam iuris* – stratu cti, nečestnosť). Nehrdelné činy sa trestali zásadne miernejšie, odsúdením na pokonávku (*gratia*), peňažnú pokutu, drobným telesným trestom alebo vyhostením (*relegatione*).

Huszty rešpektoval deľbu deliktov na riadne alebo pomenované, ktoré boli právom definované spolu s určeným trestom a nepomenované, pri ktorých trestnoprávna kvalifikácia a trest chýbal. Bola pri nich možná dnes už neprípustná právna analógia a svojvôľa sudcu pri kvalifikácii i penalizácii (udeľovaný tzv. arbitrážny trest – *poena arbitraria*), pričom u týchto trestných činov *ipso iure* chýbala primárna zásada moderného trestného práva – zásada legality alebo zákonnosti.⁶²

Huszty však rozdelil trestné činy už aj v modernistickom poňatí podľa zavinenia na pravé delikty, ktoré sa spáchali úmyselne (*dolus*) alebo z nedbanlivosti (*culpa*) a nepravé – kvázidelikty, ktoré však zaradíme v rímsko-právnom a súčasnom ponímaní medzi civilné delikty zodpovednosti za spôsobenú škodu, pri ktorých bola spôsobená škoda, ale chýbal zločinný úmysel páchatela. Preto dnes už nie sú trestne nestíhané, no vtedy sa ešte trestali, aj keď miernejšie na základe spomenutých súkromným žalôb.

V uhorskom trestnom práve sa uplatňoval podľa Husztyho starší, pôvodný koncept trestnosti,⁶³ postavený na hlavnom celi – odstrašenia skutočných aj potenciálnych páchatelov.⁶⁴ Uhorská trestnoprávna dogmatika považovala za primárne trestné účinky alebo následky násillia (spôsobeného zla) nielen udelenie príslušného trestu, ale aj vymedzenie náhrady škody (*damnum*), ktorú mal páchatel uhradiť ako kompenzáciu za spôsobenú majetkovú škodu zo svojho majetku – o tom pojednávali napr. zák. čl. 27/1638 a zák. čl. 31/1659. Náhrada škody bola obvykle udeľovaná pri trestaní civilných deliktov.⁶⁵ Zo systému trestov si pozornosť zaslúži forma peňažného trestu v zmysle náhrady trestu smrti,⁶⁶ ktorý *Tripartitum* (III/čl. 5) kodifikovalo pod označením *homagium* (výkupné) za stratu hlavy. *Homagium* zosobňovalo peňažný trest

62 HUSZTY 1778, *Jurisprudentia*, Liber III., s. s. 5.

63 Trestnosť bola definovaná ako povinnosť strpieť sankciu za trestný čin, stanovenú spoločnosťou alebo zákonodarcom (najčastejšie panovníkom).

64 Teória zastrázenia. Pozri aj PÁNIČEK, František. *Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes*. Bratislava : Obzor, 1970, s. 32.

65 K samotnej modernej civilnej teórii náhrady Š. Huszty ešte vôbec nedospel, najbližšie k nej bol až P. Szlemenics v prvej polovici 19. storočia. K tomu pozri LUBY 2002, s. 244.

66 O náhrade trestu smrti formou *homagia*, ktoré bolo charakterizované ako moderovaný (zmiernený) hrdelný trest (*poena capitalis in sensu leniori*), sa vyjadril viac KÖVY 1807, s. 386.

v rámci rozšíreného penalizačného, t. j. kompozičného systému, ktorého počiатky možno identifikovať už v prvých zákonoch Štefana I. (I. kniha/čl. 14).⁶⁷

Odvolávajúc sa naďalej na biblickú Božiu spravodlivosť a talionový systém sa potom vyskytovali v rozsudkoch vtedajšej utilitárnej trestnej justície⁶⁸ neprimerané alebo neúmerne ťažké telesné a zmrzačujúce tresty. Tresty sa naďalej vykonávali alebo inscenovali na verejnosti ako divadlo, čo znamenalo že odsúdení mali na verejnosti prežívať svoje utrpenie, a tým odstrašiť prihládajúcich divákov.⁶⁹ Platilo to aj pre trest smrti ako najčastejší trest za hrdelné zločiny, ale aj pre presadzujúci sa trest odňatia slobody (čiže trest temporálny). Zachovávanú stredovekú teóriu trestania už moderovali novoveké osvietenské myšlienky zákonnosti a všeobecnej spravodlivej (ekvitálnej) reciprocitы trestu a zla, ktoré páchatel svojim činom spôsobil. Huszty sa pri bližšej explikácii právnych „záväzkov“, účinkov udeleného trestu a jeho účelu pridŕžal presadzujúcej sa zásady zákonnosti (legality): „Pri nepochybnom súlade názoru, že zločinec spáchal skutok úmyselne, existuje potom tiež súhlas, že za konkrétny skutok alebo zločin je dohodnutý vopred vytýčený trest tak, že už predtým bude zrejmé, že ide o zločin a konzekventne s tým budeme vedieť, aký bude za neho trest.“ Z prirodzenej spravodlivosti, ktorá určila vindikačnú (trestnoprávnu, represívnu, pomstychtivú) spravodlivosť, možno podľa Husztyho dedukovať, že „delikty budú obligatórne potrestané záväzkom trestu a ľudská spoločnosť nebude už potom obťažovaná a spravodlivosť bude ihneď prirodzene od úradov požadovať, aby toto strážili a z toho dôvodu nie je vhodné nahliadať na odsúdeného pozitívne, rozsudok sa však nie vždy dobrovoľne prijme a tak vznikne z tých istých dôvodov povinnosť dobrovoľne sa podriaďiť trestu.“⁷⁰

V dobovej trestnoprávnej dogmatike sa preberala aj pôvodná otázka trestnej zodpovednosti, ktorú mal niesť primárne deliktuálne spôsobilý páchatel. V súčasnosti je všeobecne priznaná len tomu páchatelovi, ktorý splní podmienku veku a duševnej spôsobilosti a nenaplní ďalšie, v zákone určené okolnosti vylučujúce protiprávnosť. Keďže však osvietenské obdobie v uhorských podmienkach ešte uvažovalo pri právnych následkoch trestných činov o spôsobenej materiálnej škode (*damnum*) a túto tradične v súkromnom práve chápalo ako súkromný záväzok páchatela odstrániť negatívne následky svojho protiprávneho trestného činu, potom v uhorskom trestnom práve sa pri verejných a osobitne pri súkromných deliktoch vyskytovala legitímna, súkromnoprávna otázka prípadnej sukcesie výkonu majetkových trestov a náhrady škody

67 LUBY 2002, s. 241.

68 Pojem utilitárna jurisdikcia používaný v nemeckej sociálnej historiografii a antropológii; podrobnejšie napr. LINGNER, Annika. Schröcklich pocht schon des Gerichtes. Zur Medialität des Strafrechts – Kommunikation und Infantizid in literarischen und juristischen Diskursen des 18. Jahrhunderts. In TEMME, Gaby – KÜNZEL, Christine (eds.) *Hat des Strafrechts ein Geschlecht? Zur Deutung und Bedeutung der Kategorie Geschlecht in strafrechtlichen Diskursen von 18. Jahrhundert bis heute*. Bielefeld : Transkript Verlag, 2014, s. 59.

69 FOUCAULT, Michel. *Dozerať a trestať. Zrod väzenia*. Bratislava : Kalligram, 2000, s. 53. V nadväznosti D. Tinková spracovala zmeny chápania trestnosti, trestného činu a trestnej/kriminálnej politiky v 18. storočí, a to komparatívne v českom a francúzskom prostredí a v osvietenských prameňoch: TINKOVÁ 2004.

70 HUSZTY 1778, Jurisprudentia, Liber III., s. 6.

zosnulého páchatela na jeho dedičov. Vychádzalo sa síce z premisy Trip. II./čl. 51 a 52 a dekrétov Mateja I. a Ľudovíta I., že výkon osobných trestov zaniká smrťou páchatela, čo Huszty podporil argumentom, že „rodičia nezomierajú pre synov a synovia pre rodičov, ale každý zomrie za svoje hriechy. Vychádza sa z myšlienky, že trest je udelený pre nápravu delikventa, ak tento zomrie, jeho trest je vymedzený jeho životom, pretože trest sleduje svojho pôvodcu, najčastejšie však delikty môžu skončiť smrťou páchatela (*deliquentis poterunt extinguí*).“⁷¹ Huszty zdôrazňoval, že žiaden uhorský zákon nehovoril o refundovaní alebo dedení trestov zosnulého páchatela a zároveň tvrdil, že každú škodu možno nahradiť (*omne damnium datum refundendum statuitur*) na základe Trip. II./čl. 39, zák. čl. 28/1638 a zák. čl. 31/1659. Pri obhajobe prechodu dedičských nárokov, resp. plnenia povinnosti na náhradu škody sa oprel o spomenutý článok z Trip. II./čl. 52, ktorý upravil, že „po smrti páchatela pred zákonom určite zaniknú (§ 4), ale v záväzkových sporoch a sporoch o cudziu vec je možné žalovať pred svetským súdom i dedičov alebo zákonných potomkov zomrelej osoby.“⁷² K sporom o cudziu vec sa priradili aj takmer všetky trestné spory, v ktorých hrozila okrem určeného osobného trestu aj peňažná pokuta, *homagium*, resp. aj náhrada majetkovej škody. Ďalší argument v prospech prechodu záväzku nahradiť škodu, označenom ako „vec spravodlivosti“ (*ratio aequitatis*), našiel Huszty v zák. čl. 11/1723, ktorý vymedzil pre falšovateľov listín popri treste straty hlavy aj ďalšie tresty, napr. pokutu: „ak líška stratiac svoj chvost, stratí všetku vinu, potom páchatel nestratí svojou smrťou všetko, čo pochádza z deliktu a žalobou prechádza táto farcha veci na jeho dedičov.“⁷³ Podporný argument v prospech dedičnosti náhrady majetkovej škody a inej finančnej kompenzácie vychádzal aj zo všeobecného záväzku vymôcť majetok získaný trestným činom aj od tých, ktorí na ňom participovali (či už pomocou pri jeho páchaní alebo v snahe utajiť ho). Túto zásadu stanovil zák. čl. 17/1659 o ochrane tých, ktorí sa zastávajú alebo chránia zločincov, tulákov, ktorý ďalej nariaďoval, aby sa „nečestné zárobky vymáhali taktiež od dedičov.“ Okrem toho dediči v úprave uhorského dedičského práva, vychádzajúc z jeho kánonicko-právnej podstaty, dedili dedičstvo aktív aj pasív, a preto bola náhrada za odcudzené veci farchou dedičstva, pričom krádežou pôvodný vlastník nestrácal vlastnícke práva.⁷⁴

Hlavný žalobca, kráľovský fiskus,⁷⁵ mohol podávať obe žaloby – trestnoprávnu (alebo kriminálnu, *criminaliter agendi*), pri ktorej hrozil trest, a tiež súkromnoprávnu (odškodňujúcu, *ad refusionem damni*) žalobu na náhradu

71 HUSZTY 1778, Jurisprudentia, Liber III., s. 6.

72 Citované podľa: WERBÖCZY, Stephanus. *Werböczius illustratus: sive Decretum Tripartitum iuris consuetudinarii inlyty regni Hungariae*. Tyrnavie 1775, s. 392-393.

73 „Atque sic licet vulpecula detracta pelle omnem noxam delect, non tamen delect delinquens sola morta, sed omnino ex delicto defuncti, transit actio, seu onus ratione rei ad haeredes.“ Citované podľa: HUSZTY 1778, Jurisprudentia, Liber III., s. 7.

74 Podrobnejšie: KITHONICH 1619 (hlava 9, otázka 30) podľa: GÁBRIŠ 2019, s. 339. Ďalšími podpornými zákonmi vo veci dedičnosti záväzkov zo spôsobenej škody trestného činu sa stali zák. čl. 105/1647, analogicky argumentujúc aj úpravou vrátenia obvenenia zák. čl. 61/1618, zák. čl. 67/1622.

75 Podľa Szlemenicsa prináležalo kráľovskému fisku trestanie previnení voči štátu (*vindicandos quosdam reipublicae perniciosos excessus constituta*), ktorý *expressis verbis* mal povinnosť stíhať *ex offio* trestné činy vlastizrady (urážky) panovníka, činy nevernosti, neprávosti (krivdy) spôsobené uhorskej korune, a skladať prísahu v kráľovských záležitostiach podľa Trip. II./čl. 39. In SZLEMENICS 1829, Tomus I., s. 105.

škody. Ak išlo o majetkový trest, tak ten sa mohol uplatniť voči páchatelovi aj voči páchatelovým dedičom.

Na základe pôvodnej represívnej teórie trestania sa musel zachovávať princíp zákazu konkurencie viacerých deliktov a teda aj trestov, aby „každý trestný čin bol trestaný osobitne“ (*quod singulis delictis, singulae poenae competant*) spolu so zásadou primeranosti trestu za spôsobené zlo trestného činu (*atrocioris criminis poena imponi debet ... ut poena delicto sit conformata*) podľa závažnosti jeho právnych následkov. V prípade, že sa malo zaplatiť *homagium* a náhrada škody (*homagium et damnum solvere*), trest sa určil podľa miery zavinenia (*surgit propter culpam*) podľa znenia Vladislavovho dekrétu zák. čl. 19/1495.⁷⁶ Pojem súhrnného alebo úhrnného trestu právna úprava poznala, aplikujúc zásadu absorpcie menšieho trestu väčším, napr. konzumácia trestov bola prípustná pri trestnom čine zabitia šľachtica, ktoré sa stíhalo ako skutok väčšieho násillia, ale nebolo ho možné stíhať ako verejný trestný čin verejnou kriminálnou žalobou.⁷⁷ Súvisiaca otázka súbehu trestných činov sa rovnako riešila na základe uvedeného princípu zákazu kumulácie trestnosti. Kumulácia verejných a súkromných žalôb však bola možná v zákone špecifikovaných prípadoch. Trip. I./čl. 15, kvalifikujúci verejné zločiny vraždy, krádeže, lúpeže, zbojstva a obdobných násillností voči šľachticom, za ktoré sa udelil na základe verejnej žaloby hrdeľný trest, umožňoval trestné stíhanie i na základe kumulovanej súkromnej žaloby. Skutky sa kvalifikovali podľa svojej závažnosti ako skutky menšieho alebo väčšieho násillia s trestom prepadnutia majetku. Právna úprava poznala aj podanie dvojitej súkromnej žaloby v takých skutkoch väčšieho alebo menšieho násillia, ako bolo napadnutie (zbitie) šľachtica, ktoré bolo možné stíhať aj trestnoprávne (kriminálne).⁷⁸

Huszty v závere svojej teórie trestného práva hmotného v krátkosti vysvetlil spôsob výkonu trestnej spravodlivosti a v jej rámci zaradil krátke pojednanie o formách spolupáchateľstva a rôznych formách účasti na trestnej činnosti. Relevantnú glosu o možnostiach potrestať viacerých spolupáchateľov podal Kitoňič, podľa ktorého mali byť v zásade všetci spolupáchatelia potrestaní rovnako, no položil si tiež otázky: „Znamená to však, že to treba chápať takto jednoducho a prísne? Alebo to možno nejakým spôsobom prispôbiť, zohľadniac

76 HUSZTY 1778, Jurisprudentia, Liber III., s. 11.

77 Huszty túto zásadu vyjadril nasledujúco: „A tak teda jeden z predmetných trestov nebráni uloženiu iného, ale pri použití jedného, pri zachovaní druhého, sa jeho účinok rozdeľuje, ako je zrejmé z miesta už citovaného, rozumne sa nedovolí, aby niekto musel znášať za ten istý zločin iný dvojitý trest (Trip. I.,14 de accusat.); jednako v takomto prípade dvojitý zločin sa odhaľuje, verejný i súkromný, a preto striktne odmietam, že by bolo možné v tomto prípade hovoriť o treste, skôr o náhrade predmetnej veci rovnakej hodnoty. [...] Pri tomto netreba zabúdať na to, že pri týchto jeden z nich pohlcuje druhý a že je pravdivé povedať, že zabitie šľachtica nemôže byť žalobou väčšej sily nárokované a trestne viac vymáhané nemôže byť z toho dôvodu, že nik nesmie znášať kvôli tomu istému zločinu dvojitý trest, ako bolo nedávno spomenuté; i keď obe žaloby smerujú k trestu: právo nech je teda také, že ak viaceré žaloby smerujú k tomu istému, aby sa strpela len jedna z nich, správne sa uvádza, že jedna pohlcuje druhú, keďže zmyslom nemá byť ich kumulovanie, ale alternovanie, keď prichádza do úvahy dvojitá žaloba.“ HUSZTY 1778, Jurisprudentia, Liber III., s. 9.

78 Huszty predmetný prípad vysvetľoval nasledujúco: „A existujú aj také, pri ktorých sa podáva dvojitá civilná žaloba, takým je napadnutie (zbitie) šľachtica (*verberatio nobilis*), ktoré sa môže trestať (*vindicari*) žalobou za skutok väčšieho a menšieho násillia.“ HUSZTY 1778, Jurisprudentia, Liber III., s. 9.

príťažujúce a poľahčujúce okolnosti, čo bude mať za následok odlišné rozhodnutie? O tom nevládne jednotná mienka, ale rôzne názory.⁷⁹

Huszty, vychádzajúc z Kitoniča, zdôraznil, že domáca teória vychádzala z priamej, osobnej deliktuálnej spôsobilosti páchatela (viazanej podľa Trip. I./čl. 111 na zákonný vek, u mužov a žien dosiahnutím 12. roku), opierajúcej sa o existujúce trestné zákony a ďalšie pramene, čiže zásadu zákonnosti. Výkon trestného súdnictva pre poddaných sa viazal na delegovanú povinnosť zemepanskej jurisdikcie podľa Trip. III./čl. 26. Trestný čin mohol byť spáchaný i so súhlasom inej osoby, rôznymi formami spolupáchateľstva alebo spoluúčasti na trestnej činnosti. Teória hovorila o tzv. súhlase (*consensus*), prevzatom od Kitoniča (9. hlava, 27. otázka) a rozlišovala medzi štyrmi druhmi súhlasu, t. j. zavineného a vedomého protiprávneho (trestného) spolupracujúceho konania. Prvým bol súhlas vykonaný z nedbanlivosti, ak niekto mohol zabrániť deliktu, ale neurobil to, za čo bol menší trest než pre páchatela. Druhým bol súhlas vykonaný podporou (*consulens*). Ak by páchatel vykonal trestný čin aj bez bezprostrednej podpory, spolupáchateľ dostal menší trest; naopak, ak páchatel konal len na základe návodu iného, návodca bol potrestaný rovnako ako páchatel. V prípade súhlasu spolupracujúcej osoby (spolupáchateľa), keď viaceré osoby spolupracovali na spáchaní deliktu, bol vymeraný rovnaký trest všetkým zúčastneným spolupáchateľom. Posledným druhom bol súhlas s autoritou. Ak niekto z pozície autority prikázal a povzbudzovaním nabádal na spáchanie deliktu, podporovateľ (*consulens*) bol odsúdený ťažším trestom, ako ten, kto čin spáchal.⁸⁰

Huszty špeciálne opísal spoluúčasť (*participando*) na spáchaní zločinu krádeže alebo lúpeže, pričom rozlišoval medzi priamou účasťou na koristi, ktorú si rozdelil páchatel spolu s inými osobami, na ktorých sa vzťahoval rovnaký trest smrti a konfiškácia majetku ako na samotných zlodejov a lupičov (podľa zák. čl. 49/1548), a sekundárnou spolupracou po spáchaní krádeže (lúpeže), keď niekto predal vec s vedomím, že bola kradnutá – ten bol odsúdený kontumálne podľa stavovskej príslušnosti na stratu vykonávanej verejnej alebo štátnej funkcie, resp. na zaplatenie príslušného *homagia* a na reštitúciu (náhradu) spôsobenej škody podľa zák. čl. 17/1659.

Trestné zostalo aj účastníctvo formou poskytnutia azylu alebo inej ochrany (podpory) páchatelom hrdelných zločinov, ak azyl poskytla neoprávnená osoba bez tohto práva. Ak išlo o ochranu zločincov menších (nehrdelných) trestných činov, o výške trestu rozhodovala ich stavovská príslušnosť a príťažujúce alebo poľahčujúce okolnosti. Trestnoprávna úprava poskytla možnosť stíhaným osobám a páchatelom požiadať o poskytnutie peňaznej zábezpeky a touto zábezpekou naplniť trest, nápravu (zadosťučinenie) spôsobeného zla v tých prípadoch, ktoré zákon výslovne za také určil. Naopak, zák. čl. 7/1715 túto zábezpeku vylúčil pri hrdelných zločinoch, napr. *crimen laesae majestatis* (urážky panovníka), ale v menších a súkromných deliktoch bola prípustná.⁸¹

79 KITHONICH 1619 (hlava 9, otázka 27), citované podľa: GÁBRIŠ 2019, s. 335.

80 Preklad z Kitoničovej práce pozri: GÁBRIŠ 2019, s. 336.

81 HUSZTY 1778, Jurisprudentia, Liber III., s. 11.

Zánik trestnosti Huszty osobitne vyzdvihol pri výkone verejnej (súdnej) funkcie, ak išlo o najvyšších štátnych úradníkov, podžupanov podľa zák. čl. 38/1655, ktorí mali právo meča. Ak však svoju funkciu zneužili, ako trest bolo možné podľa zák. čl. 13/1625 a zák. čl. 43/1548 zbaviť ich úradu a udeliť pokutu (*mulcta*) 100 zlatých. Zároveň Huszty odmietol zneužívanie alebo odmietnutie výkonu trestnej jurisdikcie zemepána; trestný čin odmietnutia výkonu spravodlivosti postihovali viaceré zákony: 6. dekrét kráľa Mateja I. – zák. čl. 38/1486,⁸² zák. čl. 43/1655 a zák. čl. 38/1715.⁸³ V tejto súvislosti Trip. III./čl. 32 § 1 ustanovil povinnosť zadržania a väzby hrdelných zločincov len do troch dní (*ultra tres dies detinendo*) a následne určil povinnosť ich odovzdania do rúk vecne príslušných stoličných súdov, na území ktorých delikt spáchali.

Záver

Z trestnoprávnej úpravy a Štefanom Husztym originálne sumarizovanej trestnoprávnej dogmatiky vystupujú kontinuálne ukotvené znaky uhorského feudálneho a predmoderného trestného práva hmotného. Stabilný je právny partikularizmus v rámci stále uznávaných stavovských rozdielov. Trestný čin je poňatý mierne transcendentálne a univerzálne, aj vo význame hriechu, osobitne ak sa hovorí o zločinoch proti Bohu, napr. bohorúhačstve a niektorých sexuálnych (mravnostných) trestných činoch. Využívali sa prostriedky dnešnej tzv. restoratívnej spravodlivosti, kde k zmiereniu sporových strán dochádza pokonávkou (zmierom) páchatela a obeť (poškodeného a jeho príbuzných).⁸⁴ Sú prítomné výrazné prvky subjektivity, využívané najmä pri iniciatíve poškodeného podaním súkromnej žaloby a stíhania páchatela, no postupne umenšovanej rozširovaním okruhu verejných trestných činov. Kvalifikácia trestných činov bola subjektívna, aj na základe dnes neprípustnej analógie sudcami, s čím bol spojený extenzívne využívaný inštitút milosti alebo poskytnutia zábezpeky. Pri trestaní (penalizácii) dochádzalo k rozširovaniu princípu individuality, čo by vyzdvihlo v súčasnosti podstatný subjekt trestného práva – páchatela a subjektívnu stránku jeho trestnej činnosti, najmä inštitút zavinenia, a k postupnému zániku princípu *noxality* (t. j. trestnú zodpovednosť za trestný čin niesla aj rodina alebo zákonní dediči pri prevzatí deliktuálnej zodpovednosti, resp. exekúcii peňažných trestov

82 Podľa jeho znenia: „Ten, kto má odsúdiť zlodēja, zbojníka alebo iného verejného zločinc a dobrovoľne ho odmietne odsúdiť, nech zaplatí za neho príslušnému županovi homagium a náhradu škody.“ Citované podľa: MÁRKUS Dezső (ed.). *Magyar törvénytár. 1000 – 1526. évi törvényzikkék*. Millénniumi emlékkiadás. Budapest : Franklin-társulat, 1899, s. 436.

83 „Ten, kto má trestnú jurisdikciu, nesmie sa mstiť na odsúdencoch (*non reos puniendo*), ak sa však pri tom dopustí deliktu; rozlišujeme však medzi jednotlivými osobami, ak sa stanú zbojníkmi, ak ide o kapitána a ak sa toho deliktu dopustí zriedkavo, nech zaplatí pokutu 500 zlatých; iný, kto má právo meča, a riadne opustí svoj vojenský post, nech je odsúdený na stratu hlavy, to jest svojím životom, a tiež na stratu úradu podľa citovaného zák. čl. 15/1659, resp. zák. čl. 19/1495.“ HUSZTY 1778, Liber III., s. 11.

84 Tento inštitút procesného práva sa používal častejšie v stredoveku. GÁBRIŠ, Tomáš. *Právo a dejiny. Právnohistorická propedeutika*. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2012, s. 311-352 (kapitola Právne dejiny a trestné právo: restoratívna justícia a jej stredoveká paralela). Mimosúdne riešenie sporov malo za cieľ odškodniť obeť a/alebo jej rodinu a zmieriť strany sporu dohodou (pokonávkou), čo je základným pilierom aj dnešnej restoratívnej justície.

alebo náhrady spôsobenej škody, poskytnutí inej kompenzácie alebo satisfakcie). Tento princíp sa najčastejšie uplatňoval ako súkromnoprávny záväzok pri súkromných deliktoch. Bol zachovaný kompozičný princíp vykúpenia sa spod trestu smrti zaplatením pokuty (v Uhorsku veľmi zaužívaný inštitút *homagia* podľa Trip. III./čl. 5), ktoré sa udeľovalo spravidla privilegovaným stavom šľachty a cirkvi.⁸⁵

V procesnom práve, viazanom na novotvorený trestný proces, badať zásadnú zmenu k profesionalizácii a špecializácii súdnej praxe až začiatkom 18. storočia, keď sa rozdelila pôsobnosť stoličného súdництва na súd župana, kompetentného pre civilné spory a súd podžupana, rozhodujúceho trestné veci. V ranom novoveku sa kreoval aj nový typ procesu – inkvizičný (vyšetrovací),⁸⁶ ktorý nahradzoval akuzačný (obžalovací) proces. V inkvizičnom procese bol sudca zároveň vyšetrovateľom aj žalobcom. Objavovalo sa v ňom napríklad písomné (ale aj tajné) vedenie súdneho konania, kritizovaná tortúra, ale aj systém opravných prostriedkov, ktoré sa napokon uplatnili v novodobom trestnoprocesnom práve a dodnes sa uplatňujú v súčasnom, zmiešanom (akuzačno-inkvizičnom) type trestného procesu.⁸⁷

Absolutizmus osvietenskej fázy v oblasti tvoriaceho sa samostatného odvetvia trestného práva zreteľne a nezmazateľne zanechal svoje stopy, ktoré badať v pozitívnom trestnom práve súčasnosti. Trestné právo a jeho teoretická báza sa len pozvoľna a plynulo menili smerom k súčasným trestnoprávnym a jusnaturalistickým teóriám, tvoreným na myšlienke prirodzených práv človeka i k uzákoneniu ďalších súčasných trestnoprávných zásad.

Prirodzeno-právne koncepcie si v trestnoprávnej praxi začal postupne osvojovať aj štát (panovník) a budované „moderné“ trestné právo malo mať v budúcnosti iba verejnoprávny charakter, malo upravovať vzťahy, ktoré si občania sami určili v spoločenskej zmluve ako slobodní a rovnoprávni členovia spoločnosti. Rôzne dôvody však zabránili, aby sa v Uhorsku veľmi obmedzene zracionalizované a zmodernizované trestné právo sformovalo pred rokom 1848 v kontexte beccariovského odkazu a osobitne požadovanej právnej istoty do unifikovaného a kodifikovaného trestného kódexu, stojacom na hlavnej zásade legality. V naznačenom modernistickom zmysle sa rozširovala legálna predstava, aby určené štátne orgány mali výhradné právo trestať cestou verejnej žaloby (*actio publica*) všetkých previnilcov, ktorí sa dopustili trestného konania, pričom sa zaväzovali prevziať trestnoprávnu (deliktuálnu) zodpovednosť v rovnakej miere zla, aké sami spôsobili. Štát si pre budúcnosť určil v trestnom konaní nezastupiteľnú úlohu nielen

85 ŠVECOVÁ, Adriana. Trestné právo na Slovensku z niektorých aspektov stredovekého šľachtického práva. In SALÁK, Pavel – TAUCHEN, Jaromír (eds.) *Československé trestní právo v proměnách věků*. Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 143-164; VOJÁČEK – SCHELLE – KNOLL 2008, s. 485; MOSNÝ – LACLAVÍKOVÁ 2015, s. 114-116.

86 Dobové zdôvodnenie požívaniu tortúry pozri FOUCAULT 2000, s. 42. Pozri aj SCHMIDT, Eberhard. *Inquisitionsprozess und Rezeption – Studien zur Geschichte des Strafverfahrens in Deutschland vom 13. – 16. Jahrhundert*. Leipzig : Weichert, 1940; O inkvizičnom procese a tortúre v Nemecku pozri HÄHNCHEN, Susanne. *Rechtsgeschichte. Von der Römischen Antike bis zur Neuzeit*. 4. Auflage. Heidelberg; München et al. C.F. Müller, 2012, s. 271-273.

87 ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny veřejního práva ve střední Evropě*. Praha : C. H. Beck, 2000, s. 100.

sudcu, ale aj žalobcu (tzv. verejnoprávny prvok). Aj preto smerovala úprava hmotného práva k znižovaniu podielu súkromných deliktov a ich zaradeniu medzi verejné trestné činy alebo priestupky alebo naopak, k ich dekriminalizácii a preklasifikácii medzi civilné kvázidelikty, stíhané na základe súkromných žalôb poškodených osôb, čím sa okruh právom chránených záujmov štátu len objektívnejšie precizoval. Vtedajšia úprava deklarovala princíp recipacity spôsobeného zla a štát mal pri udeľovaní trestov merať všetkým rovnako, čo sa zhmotnilo v zásade primeranosti trestu, zdôrazňovaní jeho výchovného charakteru na páchatela aj spoločnosť, ďalej mal objektívne zhodnotiť v trestnom konaní mieru škodlivosti konania páchatela a jeho subjektívnu stránku zavinenia, prípadne páchatelovu predchádzajúcu kriminálnu minulosť (resp. recidívu). V návrhoch trestných zákonníkov od konca 18. a 19. storočia sa preto výraznou mierou začali potláčať odstrašujúce spôsoby telesných trestov a široko variabilných spôsobov trestu smrti a tiež difamujúce (zneuctujúce) tresty, hoci celkom nevymizli. Nahradiť ich mali postupne tresty odplatné, pokuty a iné majetkové tresty, a tiež rozširujúci sa trest odňatia slobody, odstupňovaný svojou dĺžkou a formou podľa závažnosti spáchanej trestnej činnosti. To všetko boli však len tendencie a impulzy v budovanom novodobom trestnom práve a trestnoprávnej vede, ktoré sa podarilo postupne presadiť v ďalších dvoch storočiach, no ktorých evolučná (proto)genéza výraznejšie progredovala osobitne v čase osvietenstva naprieč celou Európou vrátane Uhorska.